

Розділ 3

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

УДК 347.99

О. Б. Верба-Сидор,
Н. О. Гапка

ПОВНОВАЖЕННЯ СУДУ ПІД ЧАС ПЕРЕГЛЯДУ РІШЕНЬ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Висвітлено питання, пов'язані з повноваженнями суду, якими він наділений під час перегляду рішень за нововиявленими обставинами, згідно з новою редакцією відповідних норм Цивільного процесуального кодексу України. Досліджено проблеми застосування норм про відкриття провадження у зв'язку з нововиявленими обставинами у цивільному судочинстві, сформульовано пропозиції щодо розширення повноважень суду під час перегляду рішень за нововиявленими обставинами. Виявлені прогалини та недоліки окресленого інституту проілюстровано прикладами зі судової практики.

Ключові слова: *перегляд у зв'язку з нововиявленими обставинами, відкриття провадження за нововиявленими обставинами, повноваження суду.*

Постановка проблеми. Інститут перегляду у зв'язку з нововиявленими обставинами судових рішень, що набрали законної сили, є додатковим способом забезпечення правосудності судового рішення. Він є резервним механізмом захисту прав і законних інтересів осіб і повинен виконувати своє призначення, коли неможливі усі інші засоби процесуально-правового захисту. Це призначення полягає у виправленні судових помилок, які були допущені не з вини суддів чи учасників цивільного процесу, а з певних об'єктивних причин, що не залежали від їхньої волі.

Право кожного на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, установленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру, закріплено у ст. 6 Конвенції Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод від

01.11.1950 р. [1]. Конвенція є частиною національного законодавства України як чинний міжнародний договір, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України. Тому з метою забезпечення справедливості та законності судових рішень у цивільному процесуальному законодавстві закріплено інститут перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами. Однак у правовому регулюванні та правозастосуванні цього інституту існує низка проблем теоретичного та практичного характеру, що стосуються насамперед повноважень суду, якими він наділений, коли вирішує питання про відкриття провадження у справі та подальшого розгляду заяви за нововиявленими обставинами.

Стан дослідження. Різні аспекти перегляду рішень за нововиявленими обставинами досліджували такі вітчизняні вчені, як І. В. Бондар [2], Н. В. Васирина [3], І. О. Ізарова [4], О. В. Колобродова [5], Т. М. Лук'ячук [6], Ю. В. Навроцька [7], С. В. Сенік, М. В. Оприско [8], О. І. Угриновська [9], С. Я. Фурса, Є. І. Фурса, С. В. Щербак [10]. У більшості цих досліджень увага науковців зосереджена на визначенні сутності поняття «нововиявлені обставини» та умов перегляду за цих обставин раніше ухвалених рішень.

Водночас, зважаючи на внесені до Цивільного процесуального кодексу України від 18.03.2004 р. № 1618-IV (далі – ЦПК) зміни [11], на нашу думку, особливу увагу необхідно приділити питанню повноважень суду, якими він наділений під час перегляду рішень за нововиявленими обставинами, зокрема за відкриття провадження у справі.

Метою статті є виявлення та вирішення теоретичних проблем, пов'язаних із повноваженнями суду, якими він наділений під час перегляду рішень, ухвал суду чи судового наказу у зв'язку з нововиявленими обставинами у цивільному судочинстві.

Виклад основних положень. За правилами ст.ст. 363 та 364-1 ЦПК, рішення, ухвала суду чи судовий наказ переглядаються у зв'язку з нововиявленими обставинами судом, який ухвалив рішення, постановив ухвалу або видав судовий наказ, проте суд уже діятиме в іншому складі, який обирається з урахуванням вимог ст. 11-1 та ч. 5 ст. 21 ЦПК.

С. Я. Фурса, Є. І. Фурса та С. В. Щербак критикують норму закону, яка уповноважує розглядати заяву про перегляд рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами суд, який ухвалив відповідне рішення, адже при цьому суд постановляє ухвалу про задоволення заяви і скасування усіх попередніх рішень чи ухвал у зв'язку з нововиявленими обставинами. Вбачається, що суд (суддя) першої інстанції володіє абсолютною владою у зв'язку з нововиявленими обставинами,

наділяється повноваженнями вищими, ніж суд касаційної інстанції, оскільки ухвала суду апеляційної чи касаційної інстанції, якою було відхилено скаргу на рішення суду першої чи апеляційної інстанції, у разі перегляду рішення чи ухвали у зв'язку з нововиявленими обставинами втрачає законну силу [10, с. 996].

На нашу думку, це твердження необхідно трактувати по-іншому. Річ у тому, що дві частини ст. 363 ЦПК мають суперечливий характер, розбіжні зі змістом ч. 1 ст. 361 ЦПК. Колізія обумовлена тим, що оскаржувати пропонується, з одного боку, останнє рішення чи ухвалу суду, але це не зовсім правильно, оскільки переглянути потрібно не останню ухвалу, якою залишено в силі рішення суду, а те рішення, на яке могли вплинути нововиявлені обставини. Наприклад, якщо рішення суду набрало законної сили після його апеляційного оскарження, то слід зважати на те, чи було змінено рішення суду першої інстанції. Якщо рішення було змінено, то перегляду підлягає рішення апеляційної інстанції, якщо ні, має бути переглянуте рішення суду першої інстанції. Відповідно до цього, ухвали вищого суду будуть скасовані нижчим судом [12, с. 482]. Вважаємо, що таке розуміння ч. 2 ст. 363 ЦПК є найбільш правильним.

Якщо закон точно визначає, попри те, що із суттєвими недоліками, який саме суд має розглядати справу у цьому провадженні, то повноваження суду, якими він наділений за законодавством України, вимагають уточнення і додаткового роз'яснення, незважаючи на те, що у ч. 2 ст. 365 ЦПК задекларовано, що, розглянувши заяву, суд може скасувати судові рішення, що переглядається, і прийняти нове або залишити заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами без задоволення. На нашу думку, наведена норма не вказує на всі повноваження суду, якими він може бути наділений за перегляду рішення за нововиявленими обставинами.

У першій редакції ЦПК 2004 р. у провадженні за нововиявленими обставинами передбачалося вирішення питання про обґрунтованість заяви. У разі обґрунтованості заяви рішення скасовувалося, а справа направлялася на перегляд по суті з урахуванням нововиявлених обставин [13, с. 130].

У відповідні положення ЦПК Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення порядку здійснення судочинства» від 20.12.2011 р. № 4176-VI [14] були внесені зміни. Кодекс було доповнено ст. 364-1 «Відкриття провадження за нововиявленими обставинами», якою вперше передбачено постановлення ухвали про відкриття провадження у зв'язку з нововиявленими обставинами. З аналізу цієї норми зрозуміло, що суд має право залишити

заяву без руху, повернути заяву чи відкрити провадження за нововиявленими обставинами. Тобто в цьому випадку суд наділений більш широкими повноваженнями.

На стадії відкриття провадження у справі суд може *залишити заяву без руху* у разі невідповідності заяви зазначеним вимогам або якщо зі змісту заяви і доданих до неї документів неможливо встановити дату, коли заявник дізнався або повинен був дізнатися про відкриття або встановлення нововиявлених обставин (абз. 3 п. 14 Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про застосування цивільного процесуального законодавства при перегляді судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами» від 30.03.2012 р. № 4 [15] (далі – Постанова Пленуму ВССУ)).

Тобто, окрім загальних підстав залишення позовної заяви без руху, визначених у ч. 1 ст. 121 ЦПК, законодавець установив і спеціальну підставу залишення заяви без руху. Але, попри те, суд надає право заявникові усунути ці недоліки, установивши певний строк із урахуванням ч. 2 ст. 121 ЦПК. Можна презюмувати, що якщо заявник виконає умови суду впродовж указанного строку, така заява вважатиметься поданою у день первісного її подання до суду.

Щодо *повернення заяви*, то законодавцем вирішено це питання неоднозначно. Для прикладу, у ч. 6 ст. 113 Господарського процесуального кодексу України від 06.11.1991 р. № 1798-ХІІ [16] передбачено п'ять підстав, за яких заява про перегляд судового рішення господарського суду за нововиявленими обставинами до розгляду не приймається і повертається заявникові, тобто ця норма встановлена спеціально для цієї стадії.

У ЦПК підстави для повернення заяви встановлені у ч. 3 ст. 121 ЦПК і належать до загальних правил пред'явлення позову та відкриття провадження у справі. У п. 15 Постанови Пленуму ВССУ передбачено, що у разі звернення особи, яка не брала участі у справі, із заявою про перегляд у зв'язку з нововиявленими обставинами судового рішення, що не набрало законної сили або яке не є об'єктом перегляду у зв'язку з нововиявленими обставинами, суддя постановляє ухвалу про відмову у прийнятті заяви.

На нашу думку, зважаючи на особливу природу провадження за нововиявленими обставинами, необхідно усунути таку прогалину у законодавстві і визначити точний перелік підстав, за яких заява про перегляд рішення за нововиявленими обставинами до розгляду не приймається і повертається заявникові. До таких підстав пропонуємо віднести:

1) заявник до відкриття провадження у справі подав клопотання про повернення йому заяви;

2) звернення особи, яка не брала участі у справі, із заявою про перегляд у зв'язку з нововиявленими обставинами судового рішення, що не набрало законної сили;

3) звернення особи із заявою про перегляд у зв'язку з нововиявленими обставинами судового рішення, яке не є об'єктом перегляду у зв'язку з нововиявленими обставинами.

Наголосимо на тому, що коли у першому випадку закон надає можливість заявникові усунути недоліки заяви і продовжити провадження у справі, то в іншому випадку у *відкритті провадження буде відмовлено*.

Це відбудеться тоді, коли заявник незалежно від поважності пропуску не подасть упродовж трирічного строку заяви про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами з підстави, передбаченої п. 1 ч. 2 ст. 361 ЦПК. Це пояснюється тим, що такий строк є присічним (строк існування прав та обов'язків, на які не поширюються загальні правила щодо зупинення, перерви чи поновлення строків) і поновленню не підлягає (абз. 5 п. 13 Постанови Пленуму ВССУ).

Так, 14.08.2014 р. суддя Деснянського районного суду міста Чернігова у справі № 750/8254/14 відмовив О. у відкритті провадження за нововиявленими обставинами у цивільній справі № 2-2278/2006 за позовом відкритого акціонерного товариства «Комерційний банк «Надра» до О. про стягнення заборгованості за кредитним договором, оскільки з матеріалів справи вбачалося, що з моменту набрання рішенням Деснянського районного суду міста Чернігова від 18.10.2006 р. законної сили минуло більше семи років, що, відповідно до положень ч. 1 ст. 362 ЦПК, є підставою для відмови у відкритті провадження за ново виявленими обставинами [17].

Така позиція суду нам видається правильною, оскільки встановлення обмежувального строку, після завершення якого спір вважатиметься вичерпаним, дає зацікавленим особам гарантії того, що судові рішення буде остаточним і незмінним.

Окрім того, суд також може *залишити заяву без розгляду* у разі, якщо не знайде підстав для поновлення строку для подання заяви про перегляд судового рішення (абз. 3 п. 13 Постанови Пленуму ВССУ).

Т. Т. Алієв зазначає, що залишати заяву без розгляду варто було б у таких випадках:

1) при поданні її недієздатною особою;

2) якщо заяву від імені заінтересованої особи подано особою, яка не має повноважень на ведення справи;

3) у випадку повторної неявки у судове засідання заявника без поважних причин або повторного неповідомлення ним про причини неявки, якщо від нього не надійшла заява про розгляд справи за його відсутності [18, с. 34]. Погоджуємося з думкою науковця, оскільки такі підстави розширять повноваження суду і сприятимуть правильному вирішенню питань, пов'язаних із відкриттям провадження у справі за нововиявленими обставинами.

Враховуючи наведені положення, пропонуємо законодавцю внести зміни до ЦПК і визначити підстави, за яких суд може залишити заяву про перегляд рішення за нововиявленими обставинами без розгляду.

На стадії судового розгляду справи під час перегляду судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами у літературі [7, с. 151] висловлена думка про необхідність передбачити у законі право суду *закривати провадження* за нововиявленими обставинами.

У такому разі закриття провадження було би можливим у таких випадках:

1) смерті заявника чи сторони, інтереси якої оспорюються, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва;

2) коли судом встановлено, що провадження помилково відкрито за заявою особи, яка не має права на звернення до суду з заявою про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами;

3) відмови заявника від поданої ним заяви і прийняття такої відмови судом, але на стадії розгляду заяви.

Отже, відповідно до ст. 365 ЦПК, суд наділений лише двома повноваженнями: скасувати судове рішення, що переглядається, і прийняти нове судове рішення або залишити заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами без задоволення. Але, проаналізувавши наведені твердження, можна наголосити на тому, що таке положення не зовсім правильне, оскільки суд, за настання певних законодавчо встановлених умов, може залишити заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами без руху чи розгляду, відмовити у відкритті такого провадження або закрити його.

Висновки. Аналіз таких проблемних питань, пов'язаних із повноваженнями суду у зв'язку з нововиявленими обставинами, дозволяє нам зробити такі висновки:

– з метою надати суддям можливість кваліфіковано вирішувати питання про прийняття заяви про перегляд або ж відмови у її прийнятті слід доповнити ЦПК нормою про підстави залишення заяви без руху або повернення її заявникові;

– для того, щоби сприяти правильному вирішенню питань, пов'язаних із відкриттям провадження у справі, і розширити повноваження суду, пропонуємо законодавчо закріпити підстави для залишення заяви без розгляду;

– оскільки провадження у зв'язку з нововиявленими обставинами є самостійною стадією цивільного процесу, доцільно було би визначити підстави, за наявності яких можливе закриття провадження у справі.

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950 р., ратифікована Законом України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР // Офіційний вісник України від 16.04.1998 р. – № 13. – С. 270; від 23.08.2006 р. № 32 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_004&zhayst=4/UMfPEGznhhMXz.ZiizBA94HI4tgs80msh8Ie6

2. Боднар І. В. Поняття нововиявлених обставин у цивільному процесі / І. В. Боднар // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2010. – № 83. – С. 80–82.

3. Василина Н. В. Особливості перегляду рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами / Н. В. Василина // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. Вип. 21. Частина II. Т. 1. – 2013. – С. 171–173.

4. Ізарова І. О. Поняття і ознаки нововиявлених обставин у цивільному процесі / І. О. Ізарова // Вісник Академії адвокатури України. – 2011. – № 3 (22). – С. 57–61.

5. Колобродова О. В. Місце та значення перегляду судових актів у зв'язку з нововиявленими обставинами в цивільному процесі / О. В. Колобродова // Вісник Вищої ради юстиції. – 2011. – № 3 (7). – С. 60–71 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vru.gov.ua/Docs/visnik07_05.pdf.

6. Лук'янчук Т. М. Перегляд судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами в цивільному судочинстві / Т. М. Лук'янчук // Офіційний веб-сайт Міністерства юстиції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/41544>.

7. Навроцька Ю. В. Повноваження суду за результатами розгляду справи у зв'язку з нововиявленими обставинами в цивільному судочинстві / Ю. В. Навроцька // Актуальні проблеми теорії і практики нотаріального, цивільного, виконавчого процесу: їх співвідношення та взаємодія / за заг. ред. д. ю. н., проф. С. Я. Фурси. – К.: ЦУЛ, 2013. – С. 150–152.

8. Сенік С. В. Проблеми теорії та практики перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами в цивільному судочинстві / С. В. Сенік, М. В. Оприско // Підприємництво, господарство і право. – 2015. – № 9. – С. 22–26.

9. Угриновська О. І. Провадження у зв'язку з нововиявленими обставинами: новели законодавчого регулювання / О. І. Угриновська // Університетські наукові записки. – 2013. – № 1 (45). – С. 119–126.

10. Фурса С. Я. Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар: у 2 т. / С. Я. Фурса, Є. І. Фурса, С. В. Щербак; за заг. ред. С. Я. Фурси. – К.: Видавець Фурса С. Я.: КНТ, 2010. – Т. 1. – 1044 с.

11. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1618-15>.

12. Цивільний процес України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. В. О. Кучера. – Львів: ЛьвДУВС, 2013. – 588 с.

13. Короленко В. Провадження у зв'язку з нововиявленими обставинами у цивільному процесі / В. Короленко // Підприємництво, господарство і право. – 2013. – № 4. – С. 129–133.

14. Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення порядку здійснення судочинства: Закон України від 20.12.2011 р. № 4176-VI // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4176-17>.

15. Про застосування цивільного процесуального законодавства при перегляді судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами: Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 30.03.2012 р. № 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0004740-12>.

16. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 1798-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>.

17. Єдиний державний реєстр судових рішень (сайт) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/>

18. Алиев Т. Т. Определение суда по результатам пересмотра по вновь открывшимся обстоятельствам судебных актов / Т. Т. Алиев // Арбитражный и гражданский процесс. – 2004. – № 12. – С. 34.

Верба-Сидор О. Б., Гапка Н. О. Полномочия суда при пересмотре решений по вновь открывшимся обстоятельствам в гражданском судопроизводстве

Освещено вопросы, связанные с полномочиями суда, которыми он наделен при пересмотре решений по вновь открывшимся обстоятельствам, согласно новой редакции соответствующих норм Гражданского процессуального кодекса Украины.

Исследованы проблемы применения норм об открытии производства по вновь открывшимся обстоятельствам в гражданском судопроизводстве,

сформулированы предложения по расширению полномочий суда при пересмотре решений по вновь открывшимся обстоятельствам. Выявленные пробелы и недостатки очерченного института проиллюстрированы примерами из судебной практики.

Ключевые слова: *пересмотр по вновь открывшимся обстоятельствам, открытие производства по вновь открывшимся обстоятельствам, полномочия суда.*

Verba-Sydor O. B., Gapka N. O. Powers of Court at Reviewing Decisions in Connection with New Circumstances in Civil Proceedings

The article covers issues related to the powers of the court, by which it is endowed when viewing decisions in connection with new circumstances.

Decision or court order, which completed the trial, which entered into the force and a writ can be viewed in relation to new circumstances.

In the article author analyzes reasons for reviewing decision, resolution or a court order in connection with the new circumstances which are: essential for business circumstances that were not and could not be known to the person filing the statement during trial; established by the court sentence which entered into the force, deliberately false testimony, knowingly incorrect expert opinion, deliberately wrong translations, false documents or physical evidence that resulted in the adoption of illegal or unreasonable decision; cancellation of a court decision, which became the basis for a decision or resolutions that are subject to revision.

The Constitutional Court of Ukraine established the unconstitutionality of the law, other legal act or its separate provisions applied by the court in deciding the case, if the court decision is pending. The problems of application of the rules of opening proceedings in connection with the new circumstances have been researched; proposals for empowering the court in reviewing decisions in the new circumstances have been formulated. The author offers modifications to Ukrainian legislation.

To provide qualified judges with the possibility to decide on the acceptance or the refusal of the application for review, CPC of Ukraine should be complemented by rules on grounds of leaving the statement without movement or return it to the applicant. In order to promote the proper settlement of issues related to the opening of the proceedings and to extend the powers of the court the fix grounds for leaving the statement without consideration should be fixed legislatively.

It would have been reasonable to determine any possible grounds for the closure of the proceedings, as proceedings in connection with new circumstances are a separate stage of civil process.

Key words: *review of decisions in connection with the new circumstances, opening of proceedings on new circumstances, powers of the court.*

Стаття надійшла 24 листопада 2015 р.